

ТРАКИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИОННА ОРГАНИЗАЦИЯ И НЕЙНАТА ДЕЙНОСТ В БЕЛОМОРИЕТО ПРЕЗ ПЕРИОДА 1919-1928 ГОДИНА

*Д-р Красимира Узунова
РИМ - Хасково*

Краят на Първата световна война изправя България пред втора национална катастрофа. На мирната конференция в Париж, открита на 18 януари 1919 г., страната е поставена в почти пълна международна изолация. Опитите на американската делегация да внесе повече разум и справедливост при изработване на договора с България остават неуспешни.¹ Българската делегация получава на 19 септември 1919 г. предварително изготвените условия, без каквато и да е възможност за защита. Тя успява само да изрази становище, че „отстъпката на Тракия и на крайбрежието ѝ засягат най-дълбоко нейния живот и нейното бъдеще”.² Като изход от тежката ситуация българските представители за първи път предлагат оспорваната тракийска територия да се организира в автономна, независима от балканските държави и поставена под контрола на главните съюзени и сдружени сили.³ Усилията да се предотврати гръцката окупация на областта остават без резултат, а България губи излаза си на Бяло море, както и възможността да претендира за 8622 кв. км. плодородна земя в Западна Тракия, населена с 225 000 души, повечето от които са българи. Тежкият удар върху надеждите за обединение на българските земи след края на Първата световна война се приема като катастрофално крушение на националния идеал.

На 13 октомври 1919 г. българската армия започва да се изтегля от Западна Тракия. На нейното място в областта влизат френски войски, а управлението се поема от главнокомандващия съюзническите войски на Изток генерал Шарпи, който оглавява новата администрация.⁴

Предаването на Западна Тракия във владение на гръцката държава се посреща от българите в областта с огромна тревога. Изправени пред заплахата от гръцка асимилация, още в начало-

то на 1919 г. те започват да се подготвят за въоръжен отпор. По южните български граници настъпва видимо оживление. Многобройни комитетски чети се придвижват и събират на българо-турската граница при Свиленград, за което съобщава френското разузнаване в края на м. април 1920 г.

Предстоящата гръцка окупация създава условия за сближаване на местното българско и турско население. През пролетта на 1920 г. едновременно с преговорите между политическите водачи на двата етноса се установяват контакти и с българското правителство.⁵ В края на май 1920 г. в Мъстанли /Момчилград/ се провежда среща на Александър Протогеров, Тодор Александров, Таньо Николов, Петър Дървингов, Ариф бей и още неколцина турски офицери. Решава се съществуващите чети да сформират обединенатракийска армия с българо-турско командване. Във формирането се включват 30 дружини начело с войводите д-р Константин Ненчев, кап. Бояджиев, Димо Николов, Руси Славов, Димитър Маджаров, Вангел Георгиев, Хюсеин чауш и

Ръководители на българо-турската Тракийска армия от 1920 г. в Западна Тракия и БТВТРО от 1922 г. в България. Отляво на знамето са: Фуад бей, Хикмет бей и др. турски водачи на чети. Отдясно на знамето са: Таню Николов, Димо Николов, Митрю Аркумарев, Рафаил Каракачанов и Стайко Запартов

др., за главнокомандващ е избран Фуат бей.⁶ В състава на четите най-многобройни са българите бежанци от селата на Дедеагачкия и Гюмюрджинския регион, както и българи от вътрешността на страната.

На 27 срещу 28 май 1920 г. Гърция окупира Западна Тракия. Гръцки части се разполагат покрай р. Марица, за да не допуснат войските под командването на Джафер Тайар да се обединят с турско-българските чети в Западна Тракия. Гръцка войска заема позиции и по границата между България и Западна Тракия.⁷

Съставеното на 25 май 1920 г. от представители на българското и турското население Временно правителство на националната защита, издава още на 28 май Заповед за мобилизация на младите българи и турци, годни да носят оръжие, и ги включва в сформираната Тракийска армия. По същото време българският Тракийски комитет издава и разпространява Позив до всички родолюбиви тракийци, с който призовава „всички братя българи и турци да подкрепят движението морално и материално, да се запишат в доброволческите дружини в Софлийски военен район под командването на началниците на доброволческите дружини

Българо-турска чета, начело с войводите Таню Николов и Фуад бей, по време на поход

Н. Гавраилов и Н. Георгиев”. Позивът завършва с призива „Бързайте, тракийци! С Бога напред ще издействаме автономията на Тракия под покровителството на Лигата на народите!”⁸

Още в първите дни на окупацията гръцката армия среща упорита и добре организирана съпротива на българо-турските чети. На 28 май 1920 г. в близост до Гюмюрджина се води първото сражение между настъпващите военни части на гръцката армия и две от четите на Тракийската армия, командвани от Фуад бей и кап. Бояджиев. Опитвайки се да спрат настъплението на гърците към вътрешността на Западна Тракия, българо-турските чети атакуват изненадващо челните редици на настъпващата гръцка армия. Два дни по-късно гръцките части са прогонени от селата Манастир и Сачанли. Като не разполагат с голяма добре подготвена и въоръжена армия, българо-турските чети прилагат тактиката на бързината и изненадата в своите действия, която се оказва успешна. През лятото на 1920 г. те извършват много нападения над гръцките части. На 31 май и 3 юни в сражения при селата Яйладжик и Карабае, Димотишко, четниците прогонват гръцките войници и подпалват гръцките села, а при с. Мандра разрушават моста между Софлу и Фере, за да прекъснат гръцките военни комуникации. На 6 юни в сражение до село Карабунар, Софлийско, е разрушен друг мост на ж.п. линията. На 7 и 8 юни в околностите на селата Мерканли, Ференско, и Къркакьой, Дедеагачко, са пленени гръцки войници с голямо количество оръжие. Ожесточени и кръвопролитни сражения се водят на 10 и 11 юни до селата Кутруджа и Малък Дервент и на границата между Западна и Източна Тракия, на десния бряг на Марица. На 12 юни в една от поредните акции българо-турски чети нападат гръцките дивизии, охраняващи границата с Източна Тракия, в момент, когато те завършват изграждането на понтонни мостове над реката, предназначени за преминаване на гръцката армия в Източна Тракия. При нападението мостовете са разрушени изцяло, загиват 40 гръцки войници и 7 четници. През същия ден избухват престрелки в района на село Каламба, Караагачко, и в селата Голям Дервент и Бабалар, Софлийско.

През целия месец юни и началото на юли 1920 г. българо-турските чети извършват нападения над гръцки гарнизони, разположени в турски и български села в Западна Тракия, като нанасят на гърците сериозни щети в жива сила и оръжие. В края на юни

българо-турска чета прогонва окупаторите от Кара Хадър, Гюмюрджинско, а в началото на юли друга чета обезоръжава 40 гръцки войници в гарнизона им в село Малък Дервент, Софлийско. Няколко дена по-късно с бой е превзет и гръцкият гарнизон в съседното село Голям Дервент. В края на юни до село Черкезкой четите атакуват и превземат влак, превозващ оръжие за гръцката армия.⁹

В периода юни-юли 1920 г. на територията на Западна Тракия стават над 30 големи сражения между части на гръцката окупационна армия и българо-турските чети от Тракийската армия. Претърпените поражения довеждат гръцките войници до деморализация, недоволство и отчаяние.¹⁰ Те бягат панически и масово от полесраженията при почти всяка схватка с четите. Гръцкото правителство е принудено да изпрати нови усиленни армейски части в Западна Тракия, за да бъде смазана българо-турската въоръжена съпротива и се осигури по-нататъшното безпроблемно преминаване на гръцката армия в Източна Тракия.

На проведената през април-май 1922 г. конференция в Генуа искането на България за излаз на Бяло море е отхвърлено. Поражението на Гърция във войната с Турция и последващият държавен преврат поражда сред българското и турско население в Тракия нови надежди за справедливо разрешаване на тракийския въпрос. През ноември 1922 г. в с. Казаклъ /Казаците/, Кърджалийско, се провежда среща на ръководителите на въоръжената борба в Тракия. Присъстват войводите Т. Николов, Д. Николов, К. Ненчев, П. Поптрендафилов и др. От турска страна участват полк. Руфат бей, Фуад бей и др.¹¹ В резултат на преговорите се създава Българо-турската вътрешна тракийска революционна организация /ВТРО/, която да организира въоръжената борба за пълна политическа автономия на Тракия. Разширява се организацията за четническа дейност.¹²

През целия месец ноември на 1922 г. дейците на ВТРО разгръщат енергична организационна работа. С участието на местни хора се създават пунктове по цялото протежение на българо-турската граница. Главният войвода Т. Николов назначава войводи за началници на отделните пунктове. Войводата Яни Попов отговаря за пункта в Ортакой /Ивайловград/, Георги Ангелов – на Кошукавак /Крумовград/, Вълчо Стоенчев - на Кърджали, Благо - на Дардере /Златоград/, Стоил Георгиев, Чанко Златев и Иван Русинов

отговарят за селата, през които предимно става прехвърлянето в Тракия.¹³ Пунктовите началници имат изключително важни задачи - да осигуряват храната, облеклото, средствата необходими за въоръжаване на четниците, грижата за безпрепятствено преминаване на четите в Тракия и тяхното посрещане при завръщане от акциите. Четите получават подкрепа от настанените в региона тракийски бежанци, които образуват помощни комитети за събиране на средства, на цървули, навуща и пр. Сред имената на хората в тези комитети, които предоставят средства, са и тютюнотърговците Димитър Дяков, Георги Вулев, Димитър Кудов, представители на заможната част от тракийските бежанци.

Фуад бей, Таню Николов и Хикмет бей – дейци на Вътрешната тракийска революционна организация

Формираните въоръжени чети са разпределени в девет революционни групи, ръководени от опитните войводи К. Ненчев, Петър Чапкънов, Рафаил Каракачанов, Стайко Запъртов, Коста Митев, Руси Андонов и др. Освен тях са създадени и група „Луна“, командвана от кап. Асен Лазаров, и група „Зора“, командвана от войводата Димитър Маджаров.¹⁴ Според данните от ведомостите на организацията четите с български войводи са 13 с общ числен

състав 392 души.¹⁵ Наред с тях са формирани и действат седем чети начело с войводи турци - Топал Кадир, Шефкет бей, Кара Бекир, Юмер Чауш, Мустафа чауш и др. Общият брой на турските четници надхвърля 200 души.¹⁶ Реалната военна сила на ВТРО по това време достига до 20 добре въоръжени и екипирани чети с общо 600 души въоръжени мъже и стотици членове на селската милиция и бойни групи, подпомагащи действията по границата. Оръжието се набавя от самите четници или е закупено от организацията. Оръжейният им арсенал се състои от две оръдия с 281 снаряда, 3 тежки картечници с 16 000 патрона, 163 пушки, предимно от системата „Манлихер“, с 8805 патрона, една бомбохвъргачка, една автоматична пушка и стотици бомби.¹⁷ Нерядко българските власти компенсират недостига на оръжие по нареждане на правителството и въоръжават четите преди преминаването им в Тракия. Като пример може да се посочи въоръжаването на първата революционна група, командвана от д-р К. Ненчев. Тя се подготвя в края на ноември 1922 г. и се въоръжава от складовете на Хасковския гарнизон с 49 пушки и голям брой патрони.¹⁸

От месец ноември 1922 г. до края на месец юни 1923 г. четите извършват в Беломорска Тракия множество акции и хвърлят в ужас гръцките окупационни власти. На 21 ноември няколко чети нападат разположени военни складове и подразделения в селата Шахин и Чепени. След три часа ожесточена стрелба гръцката част е разбита, а оръжието им е пленено.¹⁹ Акцията не преминава напълно успешно, тъй като четниците се разпиляват по къщите да събират оръжието на гръцкото население, а то пък се възползва от настъпилния хаос и открива яростна стрелба почти от всяка къща. Същият ден се провежда акция на смесената българо-турска чета, командвана от Фуад бей, над с. Чала Перди. В 6-часово сражение е унищожена една гръцка рота, 20 души от състава ѝ загиват.²⁰

През втората половина на ноември 1922 г. голям отряд от 85 души, командвани от Тодор Хвойнев, П. Чапкънов и кап. Андреев, преминава границата при пункта в Смолян и се насочва към с. Исьорен. След като прекъсват телефонната линия, те нападат гръцкия гарнизон, разположен в селото. С дъжд от ръчни гранати и непрекъснатата стрелба превземат селото и прогонват гарнизона. Кавалерийско поделение се опитва да помогне на войниците от гарнизона и напада четниците при с. Мемково, но е разбито и разпръснато.

На 23 и 24 ноември български чети атакуват гръцките части при с. Еникьой, Дедеагачко, и взривяват част от жп линията Дедеагач-Одрин, близо до Фере.²¹ По същото време около 200 души четници начело с войводите Г. Арнаулов и Д. Янков превземат Лозенград.²²

За да приемат план за действие на 8 декември 1922 г., главният войвода Т. Николов събира войводите в с. Арнауткьой /дн. Гугутка/, Кърджалийско. Всеки от тях получава писмена заповед за извършване на определени акции.²³ Още в същия ден Първа революционна група на Константин Ненчев, съставена от 4 чети с войводите Н. Царев, Ив. Дамянов, Р. Каракачанов и Н. Самарджи-ев, преминава границата и влиза в Западна Тракия. Групата разгромява устроената засада и продължава към с. Сачанли.²⁴ В местността Карадере четниците остават на бивак и на 10 декември там се провежда среща на д-р Ненчев с войводите Димитър Маджаров и Митрю Аркумарев. Планира се на 16 декември да нападнат обекти по жп линията Гюмюрджина-Дедеагач. Отрядът на Ненчев поема задачата да превзема гара Кърка и да унищожи близкия гръцки пост, а Маджаров да настъпи в посока на гара Бадома, за да взриви някой от мостовете. Акцията е успешна и всички участници се изтеглят към бивака си в Карадере.

След избухналите остри противоречия в четата запасният поручик Иван Джевизов заедно с няколко души от своите хора отказва да се подчинява на войводата Ненчев. Положението се усложнява, когато войводите Р. Каракачанов, Ст. Запъртов и Н. Царев започват да събират добитък от околностите, за да го прекарват в България. Недоволството на войводите се проявява заради отказа на Ненчев да се нападнат турски села в района, което влиза в противоречие с основната линия на ВТРО за съвместна дейност. Лошото снабдяване с храна и острият студ, сковал региона, допринасят за изостряне на обстановката. При това положение Първа революционна група се разделя на две части. Р. Каракачанов, Н. Царев и Н. Самарджиев остават в Тракия със своите чети, а К. Ненчев се завръща в България с половината от четниците.²⁵ На 25 декември 1922 г. в България се завръща 80-членната революционна група „Зора”, водена от войводата Д. Маджаров, която действа в Тракия повече от три месеца.

В началото на месец януари главният войвода Т. Николов, обезпокоен от противоречията между войводите и опасността от

разцепление на организацията между българите и турците, предприема обиколка на пограничните пунктове. Целта е да се види състоянието и настроенията на място, както и да се стегне дисциплината.

След извършената обиколка следва поредица от нападения в Западна Тракия, които хвърлят в паника окупационния гръцки режим. Още през първата половина на януари се формират три специални чети при пункта в с. Корен. Четите са със състав от по 25 души, командвани от Д. Маджаров, Д. Николов, Ст. Запъртов и Р. Каракачанов.²⁶ Тяхната задача е да извършат едновременно нападение над градовете Гюмюрджина и Дедеагач. На 11 януари 1923 г. войводите повеждат четниците за първата акция на 13 януари. Силните валежи и придошлите реки затрудняват прехода, четите се придвижват по-бавно и изпълнението на задачата се забавя. В полунощ на 15 януари 1923 г. четата на Д. Маджаров навлиза в Дедеагач и напада с ръчни гранати войнишкия лагер, разположен на палатки близо до българската църква. В донесение до главния войвода Д. Николов съобщава: „... в 12 часа полунощ аз с 15 четника навлезох в Дедеагач и нападнах един войнишки лагер, който беше на палатка до Българската черква. Нападението се извърши с бомби. Научихме се след това, че нападението е всяло голяма тревога между войската и в града, имало доста избити гръцки войници. Опитавме се да хвърлим и един трен до града, но след нападението на лагера трена спре на военната спирка. Същата нощ Димо Николов, за да отвлече вниманието на гръцките гарнизони зад гърба ни и ни даде възможност да се оттеглим, направи демонстрация с бомби в с. Дримишли, което е населено с бежанци от Мала Азия. Настъпва голяма паника не само сред войниците, но и сред цивилното население. Убити са много гръцки войници и никой не преследва четата.”²⁷ Събитието намира широк отзвук в българския печат. В „Мир” от 2 февруари 1923 г. отбелязва на своите страници: ” В Западна Тракия чети и терор”.

На 16 януари 1923 г. четата, водена от Запъртов и Каракачанов, се озовава в Гюмюрджина, а на 1 февруари войводата Рафаил Каракачанов известява главния войвода на ВТРО Т. Николов за извършената акция:

„Донасям ви следното: възложената задача изпълних напълно - именно: на 16 януари вечерта в 11 и половина часа бяхме пред пе-

хотинските нови казарми в „Бадемлика“ - гр. Гюмюрджина и в същия час, заедно с четниците си, атакувахме целите казарми, където бяха настанени гръцки войски, заедно с картечния им обоз и снаряжение. Хвърлихме 40 бомби бухалки, които всички експлодираха сполучливо и поразиха неприятеля, след което се изтеглихме, без да дадем никакви жертви от наша страна. Получих сведения на другия ден, че неприятелят има около 60 убити и повече от 100 души ранени, заедно с 15-20 мулета и двама офицери са паднали убити, които два дни са стояли незаровени. Паниката и уплахата на целия гарнизон и цялото гръцко население е била на другия ден неопишуема и впоследствие на другия ден са арестувани повече от 150 души турци и българи, особено от турската махала «Кьор махале» в гр. Гюмюрджина. Вследствие на това наше нападение околните войскове части са деморализирани и отказват да изпълняват заповедите на офицерите и в Гюмюрджина е избухнал бунт между войниците и командването. Турското и българското население в цяла Гюмюрджинска околия посрещна с голяма радост това сполучливо нападение. Оставам на поста си с четниците си... Очаквам Вашето лично пристигане или нареждане. С поздрав - войводата: Р.Т. Каракачанов, 1 февруари 1923 г.²⁸

Акцията е отразена и на страниците на в. „Мир“.

Успешните акции окуражават четите и смелостта им стига до там, че на 24 януари част от четата на Димо Николов, командвана от А.п.Алексиев, навлиза в град Фере и атакува с бомби щаба на 12-а гръцка дивизия. Има жертви сред щабните офицери и войниците, а автомобилът на генерала е изгорен.²⁹ На 19 януари друга чета избива охраната на един от мостовете на жп линията между Ксанти и Гюмюрджина. През януари 1923 г. Първа група навлиза в Западна Тракия, но не успява да извърши определените акции. Войводата на четата Т. Стоенчев обяснява в донесението си до главния войвода, че причината за това са изключително студеното време и гладът. Освен това според него четниците са в голямата си част близки роднини, което се явява като пречка за дисциплината и повечето от тях са имали за цел да преведат семействата и добитъка си в България.³⁰

Като се изключат неуспешните действия на Първа революционна група, почти всички останали акции преминават според предварителните планове и поставят планинските части на Запад-

на Тракия под контрола на българските чети, а жп комуникациите между селищата са нарушени. За да се планират следващите задачи на 30 януари 1923 г. се провежда съвещание в местността Кютук бурун. Участват войводите Д. Николов, М. Аркумарев, К. Чипев, Ст. Запъртов, Р. Каракачанов, Ст. Терзиев, Т. Стоенчев и В. Бодуров. Войводите отчитат обстановката в областта, която показва засилен натиск срещу българското население и подготовката на гръцкото командване за контраофанзива срещу четите. Отчита се необходимостта местното българско население да се въоръжи, за да подпомага четите.

За да противодейства на четническия натиск гръцкото военно командване съсредоточава на територията на региона военни части с тежка артилерия. Заповедта гласи да се заличи всичко българско в цялата околност, което означава погром и разорение на българското население. Районите на действие на българските чети са обезлюдени. В селищата се настаняват последователно гръцки бежанци от Източна Тракия и Мала Азия, които са враждебно настроени към българите. Това принуждава четите да прекратят действията си и да превеждат на групи българското население отвъд границите.³¹

През пролетта на 1923 г. четническата дейност се оживява. Целта е да се привлече вниманието на европейската дипломация върху обстановката в Тракия и тракийския въпрос. През март 1923 г. се срещат главният войвода Т. Николов и командващият войските Руфад бей. Срещата се провежда в ивайловградското село Балджибук /Бук/. Дватама изработват план за нападение на с. Каеджик, Софлийско, и разквартируваната там гръцка военна част. Сформиран е българо-турски отряд от 100 души под командването на Руфат бей. Нападението преминава успешно.³²

Създадената през 1923 г. обстановка на Балканите е крайно неблагоприятна за въоръжената четническа борба. След извършения в България държавен преврат на 9 юни 1923 г., в тракийското движение настъпват остри противоречия. За да се изясни бъдещата дейност в новата политическа обстановка Димитър Маджаров и Коста Георгиев организират нелегален конгрес на 17 септември 1923 г. в Хасково, в дома на Васил Попдимчев.³³ Присъстват повече от 40 делегати, представители на всички български селища от Западна Тракия, сред които са: К. Георгиев, Д. Маджаров, Д.

Янков, Т. Хвойнев, К. Митев, Д. Николов, Г. Калоянов и др. Конгресът избира ново ръководство – Централно управително тяло / ЦУТ/, в което влизат: Димитър Маджаров, Коста Георгиев, Пею Поптрендафилов, Васил Попдимчев и Димитър Николов. Форумът възстановява ВТРО без турско участие. Стари и заслужили тракийски войводи, между които Д. Маджаров, Д. Николов, К. Георгиев, настояват въоръжената четническа дейност да продължава. Под тяхно влияние някои от четите отказват да предадат оръжието си и го укриват.³⁴

Макар конгресът да е резултат на острите вътрешни противоречия в тракийското движение, решенията му бележат нов етап от дейността на ВТРО. Неговото провеждане съвпада във времето със септемврийските вълнения в страната и част от тракийски бежанци подкрепят и се включват във въоръжените комунистически действия. Силното политизиране на българското общество се пренася в тракийската организация и създава условия за бурни конфликти. Още след конгреса войводата Георги Арнаудов се противопоставя на присъствието на войводата Пею Поптрендафилов, като заявява, че „полицаи от Цанковото правителство не могат да бъдат членове на революционното тракийско движение”. Ръководството пък застава зад Поптрендафилов и излиза с обвинение срещу Арнаудов за връзки с четите на разбойниците Г. Янчев и М. Ганев. Това внася допълнително напрежение сред войводите и Арнаудов напусна организацията, „за да работи сам сред тракийските бежанци”.³⁵

В началото на 1924 г. се раздвижва другото крило на организацията, което стои зад Т. Николов. Позовавайки се на Правилника на ВТРО, те определят хасковския конгрес като нарушение и заявяват намеренията си да възстановят напълно организацията и нейното единство. На 2 март 1924 г. в Пловдив се открива тракийски конгрес, подготвен от Таню Николов и неговите привърженици. Форумът се организира в помещението на културно-благотворителното дружество „Тракия” с участието на войводите Т. Хвойнев, Т. Николов, Хр. Лакудов, Хр. Павлов, М. Аркумарев, Т. Стоенчев, К. Ненчев, К. Митев, Г. Лютов, Ст. Терзиев, П. Мутафов, Ас. Лазаров и Д. Янков. Отсъстват войводите Д. Николов, Ст. Запъртов, Д. Маджаров, П. Чапкънов, Р. Каракачанов.³⁶ Конгресът според Правилника на ВТРО е законен. След изслушване на доклад на Централния комитет на ВТРО се провежда обсъждане на отношенията

вътре в организацията. Конгресът потвърждава единността и самостоятелността на организацията, която работи за свободата на Тракия в нейните географски граници, макар постигането на тази цел да не е възможно за момента. Според делегатите в този труден за тракийската кауза момент трябва да се мисли за единството на бежанското движение и на самата организация.³⁷

На последното заседание, проведено на 4 март 1924 г., делегатите избират ново ръководство от седем действителни и двама запасни членове: Д. Янков, Т. Николов, Д. Левов, Д. Кудев, К. Митев, Г. Вулев и д-р П. Мутафов, Т. Хвойнев и Г. Лютов. Новото ръководство е натоварено със задачата да преговаря с отцепилото се от организацията крило.³⁸

1924 г. е изключително тежка за разединената тракийска организация. Тя се представлява от две ръководства. Едното, избрано от хасковския конгрес в лицето на Д. Маджаров и К. Георгиев и подкрепяно от западнотракийските бежанци, заселени в региона, а в Пловдив се оформя второ ръководство начело с Т. Николов, зад когото стоят мнозина от войводите.

За да се възстанови организацията и нейната мрежа, Т. Николов и войводите, избрани в ръководството на пловдивския конгрес, предприемат обиколка на селищата по южната граница. Целта е да се преодолеят противоречията с хасковското ръководство и неговите привърженици. Обстановката е сложна поради стремежите на властта да се пресече по-нататъшната дейност на тракийските войводи. По нареждане на министъра полицията в Хасково взема бързи мерки. Хасковският окръжен управител Кирпиков от своя страна нарежда на околийските началници да арестуват най-активните тракийски организатори и да не се допусне създаването на нелегални организации. Арестуван е и Т. Николов с някои от приближените му дейци.³⁹

Комунистическият атентат в църквата „Св.Неделя“ през април 1925 г. и последвалите го арести засягат и левицата на ВТРО. Трагичните събития, свързани с гибелта на известни войводи, и особено смъртта на Ив. Максимов, нанасят тежък удар върху организацията. Незасегнат остава хасковският клон на ВТРО и неговите организации продължават да действат в по-големите селища по южната граница, където живеят бежанци. Изградени са околийски комитети в Хасково, Ивайловград, Свиленград, Харманли и Кър-

джали. Системата е организирана много добре с районни отговорници, пунктови началници и ръководители на бойни групи, които обхващат по няколко села. Към движението се присъединяват не само бежанци, но и хора от местното население. Съдействие оказват и военните от хасковския гарнизон, както и граничните офицери, и въпреки правителствените разпоредби те доставят оръжие и боеприпаси на ВТРО.⁴⁰ Войводите и четите се движат необезпокоявани по южната граница, често навлизат в Западна Тракия. За да затрудни преминаването на четите, от началото на 1925 г. гръцкото правителство засилва граничната охрана.

Трудности се срещат особено при финансовото осигуряване на четите и тяхното изхранване, която пада върху плещите на населението в региона. Липсата на средства е причина някои от четите да са разпуснат, а вниманието се насочва към организиране на културно-просветните дружества. Правителството на Ал. Цанков проявява известна търпимост към тракийското революционно движение с едничката цел да се запазят бежанците от олевяване, а и в търсене на възможност да увеличи своите привърженици. През лятото на 1925 г. то прави опит да обезоръжи и разпусне четите. ЦУТ на ВТРО поставя този въпрос на специален конгрес, проведен на 25 август 1925 г. край с. Ятаджик /Маджаров/. На него присъстват около 100 души войводи и четници. Участие вземат и няколко офицери от хасковския гарнизон начело с кап. Димчев. Някои от присъстващите войводи са изказват в подкрепа на идеята за прекратяване на четническото движение. Войводата Д. Маджаров обаче е на протиположно мнение, което успява да прокара за момента.

Избран е нов Централен комитет, в който влизат Д. Маджаров и П. Поптрендафилов. За да се изхранват четите, по даден от конгреса мандат на ЦК на ВТРО, се налага върху населението налог от по няколко лева на всеки килограм продаден тютюн, което е посрещнато с несъгласие, прераснало не след дълго в сериозен конфликт.⁴¹ Бурното недоволство по събирането на тютюневия налог и протестите на Гърция и на Турция срещу дейността на четите принуждават правителството на А. Ляпчев да определи позициите на държавата по съдбата на ВТРО. Ликвидирането на организацията се оказва нелека задача. Тракийските дейци търсят контакти с правителството на А. Ляпчев, за да противодействат на правителственото решение.

През лятото на 1928 г., притисната от обстоятелствата, ВТРО обявява, че престава да съществува, като ликвидира четническата си структура и въоръжените групи. Националноосвободителното движение в Тракия вече съсредоточава своите усилия изцяло в България и налага влиянието си в трите окръг - Мъстанлийски, Хасковски и Смолянски, заради голямата бежанска маса, заселена там. С тези събития се затваря изпълнена с драматични събития страница в историята на освободителните борби и присъединяването на Беломорска Тракия към държавната територия - неосъществената мечта на българите в динамичните първи десетилетия на XX в.

Бележки:

1 Трифонов, Ст. Българското национално-освободително движение в Тракия 1919-1934. С.1988, 13-19

2 Българската делегация за мир. Документи по договора в Ньой, С. 1919, с. 55

3 Пак там, с. 151

4 Трифонов, Ст. Цит.съч. 22-23

5 Архив на ТНИ, а.ф. № 27, Попов, Ст. Спомени за тракийското революционно движение от 1919 -1925г.

6 ЦДА ф. 637, оп.1, а.е. 49, л. 90; Тракия, № 72, 22 ноември 1923 ;

7 В.Тракия, 1921, бр. 6, 8-9

8 НА БАН ф. 44 к., а.е. 22, л. 31-32

9 ЦВА, ф. 23, оп.2, а.е.388, оп. 3, а.е. 56

10 ЦВА, ф. 23, оп.2, а.е. 408, л. 146

11ДА-Хасково, ф. 656к, оп.1, а.е. 4, л. 5.

12 Архив на ТНИ, л.ф. 27, а.е. 15

13 ДА-Хасково, ф.656к, оп.1, а.е.1, л.199 .

14Пак там, л. 84 и л. 149

15 Пак там , л. 199

16 Пак там, л. 197

17Пак там, л. 198

18 Пак там, л. Л. 84

19 Пак там, л. Л. 84

20 Трифонов, Ст. Цит. Съч. Л. 110

21 ДА-Хасково, ф. 656к, оп.1, а.е. 1, л. 36.

22 Пак там л.а.е.5, л.8

23Пак там. Л.164

24 Пак там, л. 87

- 25 Пак там, Л. 67
- 26 Пак там, л. 3-6
- 27 Пак там, л. 3.
- 28 Пак там, л. 63-65
- 29 Пак там, л.3-4
- 30 Пак там, л. 109
- 31 Пак там л. 10
- 32 Пак там, Спомен № 67 л. 11-12.
- 33 Пак там, л. 5. Протокол на Първия редовен конгрес на ВТРО,
2 март 1924;
- 34 Пак там, оп. 1а.е. 2 л. 9; а.е.4, л. 5.
- 35 Пак там, оп.1,а.е.1, л. 11
- 36 Пак там, оп.1, а.е. 31 л. 83
- 37 Пак там а.е.4 л.1-10
- 38 Пактам, л, л.. 9
- 39 Пак там, а.е.33, л. 49
- 40 ЦА, ф. 264, оп. 1, а.е. 18, л. 5
- 41 ДА-Кърджали ф. 31 к, оп.1, а.е. 32

РЕЗЮМЕ

ТРАКИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИОННА ОРГАНИЗАЦИЯ И НЕЙНАТА ДЕЙНОСТ В БЕЛОМОРИЕТО ПРЕЗ 1919-1923 Г.

След края на Първата световна война българското население в Западна и Източна Тракия е изправено пред нови тежки изпитания. Реалната опасност от гръцка окупация в началото на 1920 г., принуждава водачите на националноосвободителното движение в региона да предприемат съвместни действия с младотурските офицери. Създава се Вътрешна тракийска революционна организация /ВТРО/, която си поставя за задача да се бори за автономия на тази област. Съвместните действия, осъществявани от обединена армия, състояща се от въоръжени българо-турски чети, продължава активно до 1923 г.

След предаването на Източна Тракия на Република Турция и преврата в България съвместната българо-турска дейност е прекратена. Вътрешната тракийска революционна организация /ВТРО/ е изправена пред разцепление и въоръжената борба започва да стихва, а към границите на България се проточват нови дълги кервани от български бежанци.